

'Ook in de kerk zijn wij pacifisten nu een kleine minderheid'

Trouw, 27 mei 2025

Vredesstichter | interview Vroeger demonstreerde ze met honderdduizenden anderen tegen raketten. Nu voelt de Duitse theoloog Margot Kässmann zich als pacifist steeds meer alleen staan.

Wilfred van der Poll

Buikpijn kreeg ze ervan. Bondskanselier Friedrich Merz die zei dat Duitsland weer het 'sterkste leger van Europa' moet krijgen. Margot Kässmann (1958), een van Duitslands bekendste theologen, bekritiseert dat scherp.

Ze keert zich tegen herbewapening en tegen de oorlogstaal die ze overal hoort, de retoriek van afschrikking. "Wapens", stelt ze, "brengen geen vrede."

Daarmee echoot ze een oude leus van de Duitse vredesbeweging: 'Frieden schaffen ohne Waffen', vrede scheppen zonder wapens. Maar sinds Vladimir Poetins inval in Oekraïne is die vredesbeweging verdeeld. Velen hebben hun pacifisme aan de wilgen gehangen en steunen wapenleveringen aan Oekraïne. Ook investeren in een Duits leger is geen taboe meer.

Symbolisch is de draai van de Groenen. Die partij heeft wortels in het pacifisme, maar riep de afgelopen jaren het hardst om meer wapens. "Ik ben echt teleurgesteld in die partij", zegt Kässmann via Zoom vanuit haar studeerkamer in Hannover.

Zelfs in haar kerk, de lutherse Evangelische Kirche, voelt ze zich steeds meer alleen staan. Neem de tweejaarlijkse toogdag van dat kerkgenootschap, de 'Kirchentag', die begin deze maand in haar thuisstad plaatsvond. Zo'n 150.000 protestanten namen deel aan kerkdiensten en bijbelstudies, en aan lezingen en debatten over maatschappelijke en politieke kwesties. Een warm bad was het voor haar niet.

Kässmann: "We hadden een kraam opgezet als 'vredescentrum'. Er kwamen niet veel mensen op af. Het diende vooral als een plek waar we elkaar van de vredesbeweging moed inspraken. Niet alleen in de samenleving, maar ook in de kerk zijn wij pacifisten nu een kleine minderheid geworden, dat is inmiddels heel duidelijk."

Hoe anders was dat vroeger. "Ik herinner me nog de Kirchentag van 1983. Die vond óók in Hannover plaats. Toen was de teneur heel anders. Het was op het hoogtepunt van de vredesbeweging, met massale demonstraties tegen het plaatsen van Amerikaanse raketten in Duitsland. Ook op de Kirchentag was iedereen daartegen. Wacht." Ze staat op en rommelt in een kast. Dan komt ze terug en houdt een paarse sjaal in de lucht. 'Nein zu Massenvernichtungswaffen', nee tegen massavernietigingswapens, staat erop.

"Die droegen we destijds. De sfeer is extreem veranderd. Er werd dit jaar op de Kirchentag door bezoekers gestemd over een resolutie tegen het stationeren van Amerikaanse langeafstandsraketten in Duitsland, gepland voor 2026. Die haalde het níet."

De tijden zijn inderdaad veranderd: Rusland viel Oekraïne binnen. Dat moet zich toch kunnen verweren?

"Ik kan niet zeggen wat de Oekraïners moeten doen. Ik kan enkel als Duitse praten, over mijn eigen land. En als Duitse vind ik: Duitsland heeft de wereld in twee wereldoorlogen gestort en moet vanwege die geschiedenis geen militaire rol meer spelen. Het moet geen wapens aan crises- en oorlogsgebieden leveren. Dat is voor ons land de volledig verkeerde weg.

"Duitsland levert nu van alle landen in Europa met afstand de meeste wapens aan Oekraïne. Maar wij zouden een heel andere rol moeten spelen, van diplomatie en bemiddeling. Dat was ook de consensus in Duitsland, tot februari 2022.

"Kijk, als je wordt aangevallen, is de eerste impuls je verweren. Dat is begrijpelijk en ook toegestaan. Alweer: ik kan niet voor de Oekraïners spreken. Maar direct daarna moet toch het verstand weer worden ingeschakeld, zeker bij omringende landen zoals Duitsland. Daar moet de vraag worden gesteld: hoe lossen we dit conflict op?"

Dat is bij de Oekraïne niet gebeurd?

"Onvoldoende. Aan het begin werd in Duitsland juist de hele tijd gezegd: 'Oekraïne moet winnen'. Dat wil nu niemand meer weten, maar ik heb de citaten nog als bewijs. Daarna heette het: 'Poetin mag de oorlog niet winnen'. En nu is het: 'Oké, iets van land afstaan moet Oekraïne misschien toch'. En daarvoor zijn honderdduizend mensen gestorven. Was het dat waard? Moet er niet sneller een wapenstilstand komen?"

"We blijven verder escaleren. Merz wil nu ook Duitse Taurus-kruisraketten aan Oekraïne leveren. En vanaf volgend jaar worden Amerikaanse langeafstandsraketten in Duitsland geplaatst. Precies datgene waar we in de jaren tachtig tegen demonstreerden. Dus ja, ik maak me zorgen over een Derde Wereldoorlog.

"Bewapening en militaire afschrikking leiden niet naar een leefbare toekomst, daarvan ben ik overtuigd. Ze verergeren de klimaatcatastrofe en op een gegeven moment vernietigen we elkaar. Het gaat toch om de vraag: hoe willen we met elkaar op deze planeet leven?"

Fel: "In de Duitse politiek klinkt het dat Duitsland weer 'kriegstüchtig' moet worden, klaar voor oorlog. Kriegstüchtig! Een woord dat Goebbels ook gebruikte. Ik kan het niet aanhoren. Dat het in dit land ooit weer een positieve connotatie zou krijgen, had ik me vroeger niet kunnen voorstellen."

Er spelen ook economische motieven, denk ze. "Wapenfabrikant Rheinmetall maakt recordwinsten. Hier bij Hannover, op de Lüneburger Heide, wordt een gigantische nieuwe fabriek gebouwd. Sommigen hopen zelfs dat een florierende defensie-industrie de kwakkelende auto-industrie kan vervangen.

"Er worden honderden miljarden vrijgemaakt voor defensie, een budget zonder limiet. De rem om schulden te maken wordt losgelaten. De jongere generaties zullen die schulden moeten afbetalen. Volkomen onverantwoord.

"In de Duitse bevolking is er een groot onbehagen over deze militarisering. Maar de politiek weerspiegelt dat niet. De middenpartijen laten de vredesvraag liggen, wat vele kiezers naar de randen drijft. Zoals naar de Alternative für Deutschland (AfD), die zich nu opwerpt als vredespartij."

Dat stelt pacifisten als zij voor een dilemma. "Het gevaar dat de AfD onze agenda kaapt, is reëel. Ik wil niet in hetzelfde kamp geschaard worden - die partij zaait in eigen land onvrede en is

ongeloofwaardig als ze internationaal voor vrede opkomt. Maar om uit angst voor associatie met de AfD dan maar te zeggen: ik kom niet meer op voor vrede, dat gaat óók niet.

"Dus blijf ik erbij: wij moeten in Duitsland en het Westen inzetten op andere wegen naar vrede. En ook ons eigen aandeel in de geschiedenis erkennen. Er wás de toezegging aan Gorbatsjov dat er geen Navo-uitbreiding in Oost-Europa zou zijn. En nee, natuurlijk rechtvaardigt dat Poetins aanvalsoorlog niet. Dat moet ik er altijd meteen bij zeggen."

Omdat u anders als 'Poetinverstehers' wordt gezien?

"Ja, zo word ik voortdurend neergezet. Dan zeg ik: ik begrijp Poetin niet en ik weet ook dat hij een oorlog voert die tegen het volkenrecht ingaat. De pacifistische beweging wordt echt verguisd. Volker Beck van de Groenen twitterde dat ik een 'theehuispacifist' ben. Ik word ook uitgemaakt voor 'lompencapifist'. Wolf Biermann, een bekende zanger die ooit 'Laat je niet verharden' zong, noemt pacifisten nu 'tweedehands oorlogsmisdadigers'. We worden ook de hele tijd 'sofapacifisten' genoemd, leunstoelpacifisten.

"Dan denk ik: voorstanders van wapenleveringen blijven toch óók op hun sofa zitten? Zo'n Groenen-parlementariër als Anton Hofreiter, die nu op tv volleerd alle soorten wapens kan opsommen - zijn zoon vecht toch ook niet mee in de loopgraven van Oekraïne?

"Erich-Maria Remarque, auteur van In het Westen niets nieuws, schreef: 'Ik dacht altijd: ieder mens is tegen oorlog, tot ik ontdekte dat sommigen ervoor zijn, vooral zij die er niet heen hoeven te gaan'".

U keert zich tegen investeringen in Europese wapens. Vormt Poetin dan geen bedreiging?

"Ik ben sceptisch als gezegd wordt: Poetin wil ook Estland, Letland en Litouwen veroveren, en daarna Polen, en daarna komt hij naar Duitsland en Frankrijk... Dat vind ik bangmakerij.

"De vraag is: hoe ontstaat vrede? Vrede - 'sjalom' in het Hebreeuws - is in de Bijbel een breed, positief concept. Het gaat om met elkaar samenleven in harmonie. Dat is iets heel anders dan elkaar met wapens afschrikken.

"Wapens zijn niet de oplossing, ze zijn het probleem. Pacifist-zijn betekent niet dat je niks doet, maar dat je andere, creatievere en geweldloze manieren zoekt om vrede te bereiken."

Welke bijvoorbeeld?

"Daar zijn in de geschiedenis tal van voorbeelden van. Zo zouden we de banden met de burgers in Rusland kunnen versterken en het verzet daar moeten steunen. Maar Duitse steden en universiteiten zegden hun partnerschappen met Rusland juist op, Russische orkesten werden afgezegd.

"Iemand zei tegen me: 'De Russen, dat zijn allemaal barbaren'. Dat is onzin. Niet de natie, maar de oorlog maakt mensen tot barbaren. Aleksej Navalny was ook een Rus, net als Dostojevski en Tolstoj. Sint-Petersburg is een Europese stad.

"We moeten echt oppassen met vijandsbeelden. Ik ken veel Russen die me zeer, zeer dierbaar zijn, en die echte democraten zijn. Je moet Russen niet gelijkschakelen met het regime. Die vijandsbeelden had je voor de Eerste Wereldoorlog ook, bij Duitsers en Fransen over en weer. Kerken deden daaraan mee. Als je preken uit die tijd leest, dat is onthutsend.

"Ik vind: kerken moeten duidelijker stelling nemen tegen oorlog. Je kunt je voor wapenleveringen niet op Jezus beroepen. Op geen enkele manier. We mogen het evangelie niet gladstrijken en tam maken. De radicaliteit van Jezus wordt graag afgezwakt. Maar hij zei: 'Zalig de vredesstichters'. En: 'Heb uw vijanden lief'. Radicaler wordt het niet. Martin Luther King noemde die opdracht het allermoeilijkste wat Jezus ons nagelaten heeft."